

בב"ש

3/10

השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר, ובמקרי האבות כולם¹ שהם כענין יצירה לזרעם², מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז להודיע כל העתיד לבא להם³, ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין אמעשה הבא מן הרמזים ההם, ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפירוש ובגאולה ממנו, ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אף על פי שכבר נכתב⁴ זה בעבור כי ירדתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז תחיל⁵, והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם⁶ ואל מעלת אבותם ישבו, וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא להם⁷ נבוכים במדבר, וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקדוש ברוך הוא והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלת אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם⁸, והם הם המרכבה⁹ ואז נחשבו גאולים, ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד¹⁰:

ההקדמה
כ"ד

שם כרמב"ן: "והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ושובו וכו' וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקדוש ברוך הוא והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלת אבותם כו' ואז נחשבו גאולים."

2

גלות היא מצב שהאדם איננו חי במקומו ולפי זה, לכאורה, גאולה היא כשהאדם חוזר למקומו, אבל הרמב"ן מחדש שהגאולה היתה מעמד הר סיני והמשכן, "שאו שבו אל מעלת אבותם"; - השראת השכינה, ואף שעדיין היו נבוכים במדבר, ולפי דבריו מוזי הגאולה?

שוארו
ענה
ל' ואלו

הגמרא בשבת (לא, ב) אומרת שמלאכת סותר הרי זה מקלקל ופטור, אלא אם כן סותר ע"מ לבנות במקומו, שאז הוא סותר וחייב, ומקשה הגמרא, הרי במשכן סותר אותו ע"מ לבנותו במקום אחר, והיכי ילפינן מיניה לסותר ע"מ לבנות במקומו, ומותרות הגמרא שכיון ש"על פי ה' יחנו וע"פ ה' יסעו" לכך סתירת המשכן נחשבת ע"מ לבנות באותו מקום, כי לגבי השכינה, כל העולם הוא מקום אחד - כי "מלא כל ארץ כבודו".

ח"ב"ק" של הכלל ישראל זה השראת השכינה, וכשזכו להשראת השכינה - כבר הגיעו למקומם "ואז נחשבו גאולים".

ארץ ישראל היא כבר מדרגה נוספת. למתן תורה היה די בהכנה של מ"ט יום, ואילו מתי יחננו לארץ ישראל היה צורך בהכנה של ארבעים שנה. גם אחרי ההכנה הזו

של ארבעים שנה זה הספיק רק לשמונה מאות וחמשים שנה ואח"כ יצאו לגלות. העבודה לזכות לשבת ולחיות בארץ ישראל כפי רצון ה' - זו העבודה הקשה מכולם, יותר קשה מהעבודה לזכות להשראת השכינה במשכן ובמתן תורה, והסיבה לזה, מפני שקבלת התורה זה "רוחניות", ולהשיג השגה כה גבוהה ברוחניות צריך הכנה של מ"ט יום. אבל העבודה בארץ ישראל היא להוריד את הרוחניות אל תוך הטבע - זו עבודה קשה יותר, לזה צריך הכנה של ארבעים שנה. הוהר הקדוש בותב על הפסוק "כי תבואו אל הארץ ונטעתם" (ויקרא יט, כג) - שבארץ ישראל היה עליהם לחיות חיים טבעיים, ולהכניס את האור של למעלה מן הטבע לתוך הטבע. זוהי העבודה הקשה ביותר.

האבות ודאי כבר עשו גם את העבודה הזאת להוריד את כל ה"מעל לטבע" לתוך הטבע, והכלל ישראל במעמד הר סיני הגיעו למדרגה של האבות ברוחניות ונחשבו גאולים, אבל לעבודת האבות בהורדת הרוחניות לתוך הטבע, לזה הם עדיין לא הגיעו עד סוף ארבעים שנה.

V. 1. With this second book the history of the Jews as a Nation starts. We are led out of the history of the individuals and families into that of the Nation by a list of those men who are already known to us as the "main stem" of the Jewish People, ואלה, and it is out of these men, with their different individualities and characteristics that the Jewish Nation developed. But there was one basic trait which they all had in common, and this formed the foundation of Jewish nationality וזוהי "each one with his household came with Jacob." Later on, when the national body, dismembered by Pharaoh's mishandling, appeared to lie helpless on the ground as a welcome feast to the vultures of history (as it had appeared to the prophetic vision of the ancestor), and, at the call of God, was to arise "in its blood" to immortal life, God began the building up of His people on the rock-like foundation of "homes". — שה לבית אבות שה לבית —

3
ה' ה' ה'

1

on the bond of children to parents, and parents to children. And here we are told that this basic foundation of the immortal People of God — even if it had been forcibly and violently crushed and disturbed at the time of the redemption — was implanted in them when the Children of Israel originally moved down into the Egyptian womb, out of which, through suffering and woe, they were to be born as a Nation. את יעקב איש וביתו, although each one of them constituted an independent and separate home they all hung firmly and intimately on Jacob. את יעקב implies a much more intimate connection than עם יעקב. All together on the old stem and yet each one an independent and separate branch, a separate independent centre, for a circle of their own; all children of Jacob, and yet, on the other hand, themselves fathers for their own children. This spirit of the family, with which each son builds his home only as a branch of his father's house, which allows every father and grandfather to go on living in children and grandchildren, so that parents with their children, and children with their parents are ever intimately united — this it is wherein lies the root of Israel's eternal blossoming, wherein lies the secret of the everlasting stem of Jewry.

(4)
מ

בתהילים (קה, א) הודו לה' קראו בשמו
הודיעו כעמים עלילותיו שירו לו
זמרו לו גו, ויפר את עמו מאד ויעצימהו
מצריו, הפך לכם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו;

שלח משה עבדו אהרן אשר כהן בו. לכאורה יש להבין דכל המזמור הולך ומספר חסדי ה' שעשה לישראל מאז היו לגוי, ולמה הזכיר כאן מה שהפך לב מצרים שישנאו אותם, והרי אין זה בכלל הטובות, והרי לכאורה אדרבה בזה הוא מקטין עיקר טובת הגאולה ממצרים, כיון שכהתחלה לא היו משתעבדים כם מצד עצמם רק הקב"ה הפך לבם שישנאו אותם. גם יש להבין עיקר הדבר דלמה הפך לבם שישנאו אותם, ובצדק אינו חטא הגיע להם כן. וכל זה לא נזכר במזמור זה:

גמורים. והוא סתירה למאמר המדרש הנ"ל שעוד קודם התחלת השיעבוד בטלו מילה: וע"כ נראה דודאי גם אחר השיעבוד היו צדיקים גמורים. ועוד יותר דגם אחר ששיעבדו בהם לא הגיעו מלמול בניהם וכדאיתא להדיא בילקוט סוף פרשת בשלח (שם רסח) וז"ל, כשהיו מלין את בניהם אמרו להם המצריים למה אתם מלין אותם יהיו כבני מצריים ויקל השיעבוד הקשה מעליכם, אמרו להם. כלום שכחו אבותינו אברהם יצחק ויעקב את אביהם שבשמים שישכחו בניהם אחריהם. הרי דגם אח"כ היו מלין בניהם. רק הענין יובן דהנה מסורת היה בידם שצריכים שישתעבדו כמצרים ארבע מאות שנה, ואחר שמת יוסף הבינו כלום אשר ימי השיעבוד ממשמשים ובאים, ומעתה יתחיל הגלות, והתחילו לפחד

(5)
מ
ת

במדרש רבה (ש"א, י) על פסוק ויקם מלך חדש על מצרים וז"ל, רבנן פתחי לה פתחא כהאי קרא (הושע ה, ז), בה' בגדו כי בנים זרים ילדו. עתה יאכלם ח"ש חלקיהם, כשמת יוסף הצדיק הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמצרים, מכאן אתה למד שמה מלך כצאתן ממצרים, וכיון שעשו כן הפך הקב"ה האהבה שהיו המצריים אוהבין אותם לשנאה שנאמר הפך לבם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו, לקיים מה שנאמר עתה יאכל חדש את חלקיהם, מלך חדש שעמד במצרים וחידש עליהם גירות. ובילקוט הושע (תקס) על פסוק זה בה' בגדו כי בנים זרים ילדו מביא ג"כ זה הדרש רק בשינוי לשון קצת, ואמר ג"כ דבטלו מצות מילה, ומסים, וז"ל אמר הקב"ה אתם חידשתם עליכם עבודה אף אני מעמיד מי שמחדש עליכם גירות, את חלקיהם שנחלקו מאחר הקב"ה. ויש להבין מה שאמר אתם חידשתם עליכם עבודה, דמהו העבודה שחידשו עליהם, והרי מי שאינו מל את בנו עובר בשב ואל תעשה ואין כזה קום ועשה. גם יש להבין אחרי דהמדרש מפרש הפסוק דהפך לבם לשנוא עמו להתנכל בעבדיו, דזה היה אחר שבטלו מעליהם מילה, א"כ היאך קרי להו הפסוק ועמו ועבדיו דמשמעו צדיקים, והרי כן מדקדק הגמרא בסנהדרין (דף מו) על פסוק (תהלים עט, ב) נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים מאי עבדיך הני דמיחייבי מעיקרא כיון דאיטול קרי להו, עבדיך, הרי דלשון זה משמע צדיקים שאין בהם חטא, וכיון דביטלו מילה שהיא המצוה המיוחדת שהיתה בידם יותר משאר בני נח הלא עולים המה והיא קרי להו הפסוק עמו ועבדיו. גם עיקר הדבר תמוה על דור קודש כמוהו אשר היה רק דור אחד אחר השבטים שיבטלו מעליהם מצות מילה שנכתרו עליו י"ג בריתות, ואע"ג דנמצא במדרשים דבמצרים היו קצת מישראל עובדי עבודה, זה היה במשך רב אח"כ דכבוד השיעבוד קלקל אותם, וכמו דאיתא בילקוט (שמת רלו) על פסוק והמים להם חומה, דקטרגו עליהם והרי עבדו ע"ז במצרים, ובאה התשובה הללו עבדו מתוך השיעבוד מתוך טירוף הועת. הרי להדיא דקודם השיעבוד היו צדיקים

ממנו ולדאוג על העתיד. כי מי יודע היאך ומה יתנהגו המצריים עמהם ועם בניהם אחריהם זמן ארוך כזה. וכיקשו עצה לזה והסכימו בעצה להתקרב להמצריים ולא להיות מובדלים מהם הרבה, ושלא יהיו ניכרים בניהם כגרים ונכרים, יען בהתקרבות הגופים יתקרבו הלבבות ותתמעט השנאה. וכודאי אשר ע"פ שכל האנושי כן הוא הנכון. והנה עיקר ההבול שהיה בין ישראל למצרים היא המילה שהיא בגופו לאות עולם, וכמו דאיתא בסנהדרין (דף לט, א) דא"ל לר"ת תא נהוי לעמא חד א"ל לחיי מיהו אן דמהילינן לא מצינן מיהוון כוותייכו. ובפרט אז במצרים קודם מתן תורה לא היה שום מצוה אחרת בישראל מה שאין בכך נח רק מילה לחד שניתנה לזרעו של אברהם. ונתחכמו אז אשר תיכף אחרי המילה ימשכו עולתן עד שישאר מקום החתך והמילה מכוסה כמו שהיה ולא יהיה ניכר שהם מהולים, ונמצא יצאו ידי שתייהם, דהמצוה קיימו כד"ת וגם אינו ניכר. וזהו שדקדק במדרש ואמרו הפירו ברית מילה אמרו נהיה כמצריים. גילה המדרש כוונתם בזה דלא מאסו במצוה זו רק הכוונה שלהם היתה כדי שיהיו נראים כמצריים. וגם דקדק המדרש ונקט לשון הפירו ברית מילה ולא נקט ביטול, דהרי לא ביטלו המצוה רק הפירו, דלשון הפרה משמעו עקירת הדבר מכאן ולהבא אחר שמקודם היה אותו דבר במציאות, וכמו דאיתא

(2)

נקרא ובודאי דיש לו חלק לעוה"ב. וכמו כן הוא במשך דכיון שבועט בהמצוה ומכרן להעבירה ממנו נקרא מומר לערות, וככל המצות אסור לעשות כן. וזהו אדרבה עוד יותר חמור ממי שלא מל עצמו מעיקרא, דשם יש לומר דמשום הצער והכאב אינו מל א"ע, אבל המושך הערלה בודאי שהוא מומר, ומש"ה לא נקטה המשנה רק משוך. אבל במצרים לא היו בועטין בה רק אדרבה היה מקיימין אותם, ומלין בניהם ואח"כ היו מסתירין אותה מן המצריים, ובודאי דאין בזה רק איסור דרבנן משום שנראה כערל, ואז לא היה להם שום תקנה דרבנן וא"כ לא עשו שום איסור בזה, ומש"ה שפיר קרי להו הכתוב עמו ועבדו:

אמנם הגם דכעצם המעשה לא היה איסור כלל עם כל זה כבד היו עלולים בזה להתערב במשך הזמן בתוך המצריים וגם להשתקע בטומאתם, אחרי שאין הכול ניכר ביניהם, וזהו ממש להיפוך מעיקר כוונת המצוה, והוא כדי שישאל יהיו מובדלים מן המצריים, ובמדרש רבה (שיר השירים א, כא) על פסוק לריח שמניך טובים מה שמן אינו מתערב עם המשקין אף ישראל אין מתערבין עם בני נח [ולעולם נשאר ההבדל על מקומו וקיומן דהקב"ה נתן התורה והמצוה לישראל כדי שיהיו מובדלין מן בני נח וכמו שאה"כ (ויקרא כ, טו) ואבדיל אתכם מן העמים. ואם ישראל היו מקרבים עצמם חלילה להם או הקב"ה היה מחדש ההבדל ע"י שמחדש שנאה בלבם, וכל זה היה לטובתן של ישראל כדי שלא יתערבו ביניהם, ומש"ה אחרי שעשו ישראל מעשה ותחבולה להסתיר ההבדל שנתן הקב"ה ביניהם

ובין המצריים ורצו להתקרב להם, אזי הבדלים הקב"ה ע"י שחידש והוסיף שנאה בלב המצריים עליהם וכמאמר הכתוב (שמות א, יב) דיקצו מפני בני ישראל שפירושו הפשוט דכל כך היו הישראלים מאוסים בעיני המצריים עד שכשהיה המצרי רואה אותן היה קץ בעצמו כדרך מי שרואה דבר מאוס שקץ בו, והקב"ה הטיל שנאה ונתן מיאוס על ישראל כדי שלא יתערבו עמהם, וכל זה לא היה בגדר עתש כלל, כי לא חטאו אז ולא היה מגיע להם שום עונש רק היה בגדר שמירה שלא יתערבו עמהם וכל זה היה לטובתן. וז"ל הילקוט ישעיה ג' (שצט) ושפח ה' קדקוד בנות ציון וזו פתהן יערה שמר משפחותיהם שלא יתערבו זרע קודש בכשרים כו' מה עשה זה פתהן יערה, רמז למעיינותיהם והיו שופעות דם והם אומרים אלו לאלו סורו מהם טמאות הם. הרי דגם בעת החורבן מאסם בעיני הבבליים כדי שלא יתערבו. וכן היה אז במצרים. ועי' כוזה"ק פרשת שמות שנתן טעם על שהיה הגלות במצרים וז"ל, אמר דלמא ח"ו יתערבון בשאר עממין וישתאר פגומותא בכולי עלמין מה עכיד קוב"ה טלטל להו מהכא להכא עד דנחתו למצרים למידר דויריהון בעם קשה קדל דמבוזין נימוסיהון ומבוזין לאתחנתא בהון ולא יתערבו בהדייהו וחשיבו להו עבדין. גוברין געלו בהון נוקבין געלו בהון עד דאשתכללו

בגדרים (דף עו, ב) דחכם שאמר בלשון בעל ובעל שאמר בלשון חכם לא אמר כלום, דחכם שעוקר את הנדר מעקרו צריך שיאמר מותר לך ובעל דמיגו גייו צריך שיאמר מופר לך, וכתב הרא"ש דהפרה משמעו מכאן ולהכא כמו את בריתי הפר, וזהו ג"כ דאיתא ביבמות (דף עב, א) את בריתי הפר (בראשית י, יד) לרבות המשוך אסמכתו רבנן למשוך על קרא דנקט לשון הפרה, וזהו כמו שכתבנו. והגם דבילקוט הושע איתא ביטלו אפשר הוא ט"ס. ועיין במדרש קהלת (ט, טו) על פסוק עיר קטנה כו' וכו' עליה מלך זה פרעה שגור גזירות רעות שמנעו

מתה"מ ומשך להם הערלה וגדל להם כלודית, פי' דע"י גזירותיו גרם להם שעשו זאת, ועכ"פ מבואר להדיא כמש"כ. וזהו דאמר בילקוט א"ל הקב"ה אתם חירשתם עליכם עבודה אני מעמיד עליכם מלך שמחדש עליכם שיעבוד, ודאי חידשו עליהם עבודה גדולה ויגיעה רבה להמשיך אח"כ הערלה, ומעשיהם, היה בקום ועשה לא בשוא"ח:

והנה ישראל לא עשו בזה אז שום איסור, ועיין במס' יבמות (דף עב, א) דאמרין דבר תורה משוך אוכל בתרומה ורק מדרבנן אסור משום הנראה כערל, ובודאי דגם לענין קיום המצוה אין במשוך רק איסור דרבנן, דהרי מקשה הגמרא שם מהא דתניא את בריתי הפר לרבות המשוך ומשני מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, והרי הך קרא דאת בריתי הפר לא איירי לענין אכילת תרומה רק לענין מצות מילה, ומוכרח דגם לענין קיום המצוה אין במשוך רק איסור דרבנן משום דנראה כערל. והא דאיתא במס' אבות (ג, יא) ר' אליעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמכזה את המועדות והמלביץ פני חבירו ברכים והמיפר בריתו של א"א אין לו חלק לעוה"ב, והרי הא דנקט מיפר בריתו של א"א הא ודאי דאין פירושו שמבטל לגמרי המצוה רק פירושו שמושך לו ערלה וכמו דמוכח מדברי הרמב"ם בפרק (ג, ה"ו) מהלכות תשובה שכתב דמשוך אין לו חלק לעוה"ב ובודאי דיצא ליה מהך משנה. וכן הוא מפורש להדיא בירושלמי דמס' פאה (פ"א, ה"א) וז"ל, תמן תנינן אלו שאין להם חלק לעוה"ב הוסיפו עליהם הפורק עול והמיפר ברית והמגלה פנים בתורה, בפורק עול זה שאומר יש תורה ואיני סופנה, והמיפר ברית זה המושך לו ערלה. הרי מבואר להדיא כהרמב"ם. וכיון דאין לו חלק לעוה"ב הרי ודאי משמע דהוא דאורייתא, גם זו אינו קרשיא דשם איירי במושך לו ערלה מפני שמאס במצות מילה ואינו רוצה להיות מהול וא"כ הרי הוא כועט במצוה זו ומאס בה, וזהו ודאי איסורא דאורייתא, וכמו

כל אינך דחשבה המשנה באבות, המחלל הקדשים והמכזה מועדות דאינם רק כשיעשה מלאכה בחוה"מ בחנם בלא שום תועלת יען נקלה בעיניו כבוד של חוה"מ וכועט במצוה זו, אבל ודאי העושה מלאכה בחוה"מ משום תאות ממון שמרויח ואלולא זאת לא היה עושה המלאכה, הגם דנקרא חוטא אבל מ"מ מבזה לא

(3)

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו (שמות א' ח' ט').

פליגי בה רב ושמואל, חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו (סוטה י"א). ויש להתבונן, פרעה שחכם גדול הי', מכיר האמת ומכניע עצמו בפניו, כדמצינו בפרשת מקץ ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו, אתה תהי' על ביתי ועל פיך ישק כל עמי, וזר פרעה את טבעתו מעל ידו וגו', וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו.

הרי שרק בשמעו פתרון חלומו, הכיר את רוח אלקים אשר ביוסף, הכניע את עצמו ומסר את כל ממשלת מצרים בידו, ק"ו אח"כ כשיוסף מכלכל את מצרים וכל העולם כולו, ועוד כשבא יעקב אבינו ועלה נילוס לרגליו ופסק הרעב, ודאי אף הפתי והשפל ביותר בעולם לא יוכל בקלות להשכיח מלבו רגשי ההכרה בטובות אלו. ואמנם מצינו בתז"ל (תנחומא כאן), שאמרו לו בא ונזדווג לאומה זו, אמר להם עד עכשיו חיינו משלהם, ואנו מזדווגין להם, הורידוהו מכסאו ג' חדשים, וכיון שראה כן, אמר להם כל מה שאתם אומרים אני שומע לכם.

הנה יש למלך זה הכרה נפלאה ומרה גדושה של הכרת הטוב, שוויתר משום כן גם על כסא מלכותו ג' חדשים, ואם כן אף לאחר שלא הי' יכול לעמוד בנסיון והסכים לשמוע להם, אבל האיך נתאכזר ונהפך לרע עד שהוא הי' המחדש גזרותיו, ונמחה מלבו לגמרי כל הטוב שבו, "ולא ידע את יוסף" מן הקצה אל הקצה.

למדנו מכאן מה הם כחות נפשו של אדם, שבזמן קצר יכול להתגלגל במדרון נורא, מאורח חיים למעלה למשכיל, עד רדת שאול מטה, כדיוטה התחתונה ממש, מ"ויאמר אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו", עד ל"הבה נתחכמה לו". הנה מזה אדם זה מלבו כל מדת הכרת הטוב שהי' בו עד להפליא כאמור ונעשה אחר, "מלך חדש אשר לא ידע את יוסף", כאילו לא הי' יוסף כלל בעולם. ולא עוד אלא שהגיע ברשעותו עד ל"הבה נתחכמה לו", נורא ואיום.

אבל מאידך גיסא מאלפנו הרגש זה בינה בצד הטוב, שיש בכח האדם להתעלות ולבוא בדרך חיים אף אם ימצא בשפל המדרגה, ומדה טובה מרובה, ואין זה כלל מן הנמנעות

כולהו כורעא קרישא. הרי להדיא דזה שחידש השנאה היה לטובתן שישארו עם קדוש ומובדל בפני עצמם כדי שיהיו ראויים להגאל לבסוף. וזהו שאמר במדרש כיון שהפירו ברית מילה הפך האהבה שהיו ארבהים אותם לשנאה שנאמר הפך לבם לשנא עמו, דמקודם שהיו הם מבדליק עצמם מן המצריים היו המצריים אוהבין אותם דאין בזה שום חשש נזק כיון דהישראל היה מרחיק עצמו, ואח"כ הבדיל הקב"ה את המצריים מהם ע"י השנאה. ושפיר חשיב הכתוב זה בתוך הטובות דזה היה עיקר הצלחתן של ישראל שישארו עם קדוש ומובדל בפני עצמן, וזוה צמחה כל הגאולה אח"כ:

ובזה יש לפרש הפסוקים ביחזקאל שהתחלנו ובה ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך, ואומר לך בדמך חיי ואומר לך בדמך חיי. כפל הכתוב למען ירמוז לנו שני העניינים האלו, הן זרן הפשט דקאי על היותם מאוסים, והן לפי הדרש דקאי על דם מילה ושניהם מבוארים כאן בפסוק. והמשך ביאורו ואראך מתבוססת בדמך כו' שהיה שורה עליהם מיאוס כתינוק שלא נרחץ מלכלוכו. ואומר לך בדמך חיי וכמו שפירש"י דאמר לה שאל יפול לבך מזה דאדרכה ע"י שאת מאוס תחיי וכל הצלחתך תלוי בזה, דבלא"ה היו עלולים להשתקע בהם וכל הצלחתך היא רק מה שאתה מאוס בעיניהם והם בדלין ממך. והנה לא הוצרכו ישראל לטובה זו רק אחר שהפירו ברית מילה אבל אם היו שומרים המצוה כתיקונה והיו הם מובדלין מהם לא היו צריכים להיות מאוסים בעיניהם וכמו שהיה קודם לכן שהיו המצריים אוהבין אותם, וזהו שכפל הפסוק דבריו ואומר לך בדמך חיי, פירוש אמרתי לך הלא יש לך עצה טובה יותר מן עצה הקדומה דלמה לך להיות חיותך על ידי היסורים וכיוונך בעיניהם הלא יותר טוב לך אם תזהרי כמצוה מילה ואתה תבדיל עצמך מהם בדם פסח ומילה וע"י תחיי ולא תצטרך לסבול המיאוס והבדיון, וכמו שהיה בעת הגאולה כשהבדילו ישראל עצמן ע"י פסח ומילה כתיב (שמות יב. לו) וזה נתן את חן העם בעיני מצרים, דמצתה יוכל ליתן להם חן שיאהבום המצריים וזהו מה שאנו רואין בחוש אשר בגלות הארוך הזה במדינת הגר ומדינת ראמניע אשר בכל יום מתרבת השנאה ונתוספת יותר משלפניו, אשר לפי דרך השכל והטבע צריך להיות השנאה הולכת ומתמעטת תמיד כדרך כל דבר שבתחילה היא בתוקפה ואח"כ הולכת ודלה כן הגלות בהתחלתו היה צריך להיות השנאה יותר גדולה מאח"כ. והסיבה האמיתית לזה הוא כמו שנתבאר, דכל מה שישראל ממעטים בהבדילה שנתנה להם התורה ע"י קיום התורה והמצוה הקב"ה

מוסיף שנאה בלבם לפי ערך תכלית המבוקש כדי שישארו ישראל מובדלים. וכ"ה אשר נתן בלב הממשלה יר"ה במדינתנו לתת לנו רשיון לשמור תורה"ק באין מוחה וע"י קיום התורה והמצוה יתוסי חז של ישראל בעיניהם:

7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

וכוה ימצאו די ספוקם, משתקעים שוב
בהבליהם ונופלים בתרדמת המות ר"ל.

אבל לא ידעו ולא יבינו אסירי עוני וברזל
אלו, כי שקר מענה זה בפיהם, ורק עצלותם
וככרות לבם גרם, כי רצונם להשאר ישנים
שוכבים על עריסותם ולא ינעו אבר. לו חכמו
ישכילו זאת, כי ביכלתם להסיר מעליהם כבלי
המדות, והמתתרת חתורה לפניהם למהר המלט
על נפשם, אם רק יפעילו צו לבם המתעורר
כזירת, מיד ולרודות. (אור יהל חי'ב ר' פ"ב).

לעורר את עצמו ולהתנער מעפרו, וברגע א'
יצא מאפילה לאור גדול ואין מעכב בידו, וק"ו
הוא, אם הכא לטמא שרק פותחין לו כך, הכא
לטהר שמסייעין אותו על אחת כמה וכמה.

מכאן נמצא סחירת כל בנינם של טענת
המון בני אדם יושבי חושך וצלמות, אשר
אף בעת יחשבו ברצינות על דרכם ומעלליהם,
מוציאים אנחה מלבם, ואומרים מה אוכל
לעשות, טבעי הוא כך, אי אפשר לי לשנותו!

9

4

10

אין
אין

11

אין
אין

ת"יג. ותשלח את אמתה (שמות ב' ה'). וקשה היאך שלחה את ידה הלא עמרה
מרחוק, אך אם אדם משתוקק לאיזו תכלית שהוא אל יתאר לנפשו שום
מכשולים העומדים בדרכו, אלא ישלח את ידו ותשתרכב אפילו כמה אמות.

וברש"י, "את אמתה" - את ידה, שנשתרכבה אמתה אמות הרבה.

יש להבין מה קורה כאן, כתיבה בת פרעה רואה ממרחק רב את התבה ויודעת
שבכוחות עצמה איננה יכולה להגיע לתבה. אם כן מה סברה ששלחה את ידה וכי
ידעה שהתרחש לה נס?

אלא אומר ר' מנחם מנדל מקוצק זצ"ל שמכאן אנו לומדים יסוד גדול בעבודת
ה', לפעמים אדם רואה שיש לו דברים ומצוות שקשה לו להגיע אליהם, אל לו
להתייאש ולא לעשות שום דבר. אלא עליו להתאמץ במה שיכול בכוחות עצמו
וממרום ימשיכו את הצלחתו.

ראינו אנשים שמעולם לא חשבו על עצמם שהם יכולים ללמוד את כל הש"ס,
אך הם עשו את שלהם, לא חשבו הרבה והתחילו ללמוד מה שהם יכולים ולבסוף
גמרו את כל הש"ס כמה פעמים.

ברגע שהאדם עושה את מה שהוא יכול לעשות בכוחות עצמו הקב"ה ממשיך
לסייע בעדו.

משל למה הדבר דומה, למלך שעשה לעמו תחרות ריצה מי שיעלה תוך שתי
דקות לבניין בן מאה קומות לקומה המאה, יקבל פרס של מיליון דולר. רוב העם

אפילו לא ניסו להגיש מועמדות לתחרות שזה דבר בלתי אפשרי. אך היו מספר
אנשים בודדים שאמרו שהם רוצים לנסות, אך לאתר דקה מצאו את עצמם רק
בקומה העשרים, ואמרו: מיצד יגיעו לעוד שמונים קומות בדקה. ולאט לאט פולם
התייאשו ויורדו. אבל היה אחד שאמר: כי המלך עושה צחוק מעמו שמבקש מהם
דבר לא מציאותי, לא יכול להיות. המשיך לעלות עד שבקומה העשרים ושש חיכתה
לו מעלית נכנס לתוכה והעלתה אותו אל על לקומה המאה בשניות אחדות.

הנמשל, הקב"ה נתן לנו תרי"ג מצוות וכנגדם הקב"ה נתן לנו גם את הכוחות
לעמוד בהם. ואם אדם חושב שלפעמים יש דברים שקשים לו ומצידו זה בלתי
אפשרי, אל לו ליפול ליאוש, אלא יעשה כל שביכולתו ומן השמים יסייעו בעדו.

את הרעיון הזה אומר גם ה"ספצ חיים" שאפשר ללמוד מפרשתנו שהרי נאמר
(ב' א): "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי", ואומר רש"י שלוי פרש מאשתו
יוכבד מפני גזרתו של פרעה. ותור ולקחה בזכות בתו מרים, שאמרה לו, אבא גזרתך

5

קשה משל פרעה. פרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גם על הנקבות. ולכאורה
 ההגיון והשכל הישר דגו לצידו של עמרם, דאם פרעה מטביע את הזכרים, לשווא
 הוא כל העמל להמשיך את קיום העם, להביא דורות חדשים, ועם מי יתחתנו
 הנקבות?

אבל עמרם זרק את השכל והלך בעצת בתו מרים וכתוצאה מכך נולד משה
 רבנו, מושען של ישראל.

ומכאן שבעשיית רצון ה' יתברך, צריך לזרוק את השכל הפשוט וההגיון
 האנושי, כי האדם מוגבל, "האדם יראה לעינים" ועליו לבטל רצונו מפני רצונו
 יתברך.

(12)
 אע
 (13)
 תעקוב
 אלק

האנחה היא אתחלתא דגאולה

אבל המה בחי' קול פנימאה, ביטוי של נשמת יהודי
 שנכספה וגם כלתה נפשו על מצוקת הגלות, שכל
 סבל גופני הוא כאין וכאפס נגד הכאב הפנימי של
 יהודי שנתרחק מאביו שבשמים, שזהו עיקר בחי'
 גלות, שאוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם,
 ונהיה מתיצה ומסך המבדיל בין יהודי לאביו
 שבשמים. וכדאיתא בספה"ק בפ' ותעל שועתם אל
 הא' מן העבודה, היינו מעבודת ה', שנאנחו על גודל
 ריחוקם מהשי"ת. וכשרק הוציאו את הד' לשונות
 של אנחה, מיד וירא א' את בני ידע אלקים, ופ' וידע
 הוא דביקות כידוע כמ"ד והאדם ידע את חוה
 אשתו, והיינו כי למעלה כבר עשתה האנחה את
 תוכן הגאולה כי שוב נתדבק הקב"ה אליהם, ורק
 למטה עוד הותחל קושי השיעבוד, ועדיין היו צריכים
 להתחלשות הגאולה כהמשך הכ' ומשה היה רועה
 וגו'. וזו היתה האתחלתא דגאולה, דמכיון שהתחיל

לדת האור של גאולת מצרים עזר להם הקב"ה שכבר
 יכלו להתאנח לפניו ית', ואנחה זו פתחה בפניהם
 שערי הגאולה.

ד' לשונות אלו של אנחה, וכן הלשון הנזכר
 עוד כפרשה ראה ראיתי את עני עמי ואת צעקתם
 שמעתי וגו', לשון צעקה, וכדכ' בפר' כי תבא ונצעק
 אל ה' א' אבותינו וישמע ה' את קולנו, הם כנגד
 ה' חלקי הנשמה נפש רוח נשמה חיה יחידה, שכל
 חלקי הנשמה נאנחו לפני השי"ת, כי הגלות לא
 היתה רק על הגופים אלא נגעה עד המדרגות
 הגבוהות ביותר, שכל חלקי הנשמה היו משוקעים
 במ"ט שערי טומאה. ועל זה נאמר וישמע ה' את
 קולנו, היינו קול פשוט בלא דיבור, שקאי על כל
 ה' הלשונות של אנחה שהם אנחה בלא דיבור. וד'
 לשונות אלו הם כנגד ד' עולמות אבי"ע ונגד ד'
 אותיות של שם הוי"ה ב"ה, והלשון ונצעק הוא נגד
 בחי' קוצו של יו"ד משם הוי"ה ב"ה. וכנגד זה
 כתובים בגאולה ג"כ ד' לשונות, והוצאתי והצלתי
 וגאלתי ולקחתי, וכנגדם תקנו חז"ל ד' כוסות בליל
 התקדש חג הפסח, ואח"כ כתוב עוד לשון חמישי
 והבאתי אתכם אל הארץ וגו', שכנגדו הוא כוס
 חמישי כוסו של אליהו, שהם ג"כ כנגד ה' בחי'

ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו
 בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל
 הא' מן העבודה. וישמע א' את נאקתם ויזכור א'
 את בריתו וגו' וידע א'. פרשת יציאת מצרים נתייחד
 לה. חלק גדול בתורה, לכל ענין גלות מצרים,
 והאתחלתא דגאולה, והגאולה השלמה ממצרים. והנה
 התורה"ק לא באה לספר סיפורים בעלמא מה שהיה
 בעבר, ובכל זה מלמדת לנו אורחות חיים את הדרך
 לכוון בה. וכמבואר שענין הגלות בעם ישראל אינו
 מקרי, אלא הוא חלק בלתי נפרד מעצם היותו של
 עם ישראל, וכדחזינו שרוב זמנם היו ישראל בגלות,
 משום שזה חלק מעצמו של עם ישראל, הן בכלל
 ישראל, והן לכל פרט ופרט שחיו רצופים גלויות
 וחשכויות, עד הגאולה השלמה שאו אור חדש על
 ציון תאיר. ופרשת יצי"מ היא תורה שלמה בכל
 עיני גלות וגאולה להאיר לכלל ישראל את דרכו
 במחשכי הגלויות.

והפסוק הזה ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך
 מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו'
 הוא סוד האתחלתא דגאולה והאתערותא דלתתא
 שהביאה לאתערותא דלעילא, וירא א' את בני ידע
 אלקים. בכל מאתים ועשר השנים עד עתה כל זמן
 שלא הגיע זמן פקידה מהגלות עדיין לא נאנחו
 ישראל לפני הקב"ה, כי היו נתונים בחשכות הגדולה

ביותר ולא היו מסוגלים אפי' להתאנח, כאדם מיואש
 בלי צל של תקוה, וזה היה השיא של גלות מצרים.
 וכדא' בווה"ק (ח"ב כה): שבמצרים היה הדיבור
 בגלות, וכמוכא בספה"ק בפ' הכתוב סגר עליהם
 המדבר, היינו שבת הדיבור היה סגור אצלם, שלא
 היו יכולים להתפלל ולבקש, משום שהיו כ"כ
 ממורמרים ומיואשים עד שלא היה להם כח אפי'
 להתפלל. והאנחה היתה כבר אתחלתא דגאולה, אם
 כי בחי' תפלה עוד לא היה להם ואך אנחה קול
 בלי דיבור, שכל ד' לשונות אלו אנחה ועקה שועה
 נאקה הינם קול בלי דיבור. כל לשונות של אנחה

(6)

יכול לבטא כאב הלב העמוק כמו ביטוי האנחה הזאת.
 וע"ו נאמר וישמע א' את נאקתם וגו' וידע אלקים,
 שרק הקב"ה לבדו ידע מזה, כי מלאכים ושרפים
 אינם מבינים רק דיבור ולא אנחה, ולכך היתה יצי"מ
 לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף אלא אני ה' בכבודי
 ובעצמי, כי רק הקב"ה בעצמו היודע תעלומות לב
 יודע ומבין את עומק האנחה הזאת של בני"י, שעל
 ידה נתעוררה הגאולה. וכן כשמבקשים על הגאולה
 אומרים בלשון ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו
 וכו', שהקב"ה בעצמו ממקומו יופיע עלינו לגאלנו,
 כי הוא ית' לבדו יודע עומק אנחתנו כי מחכים אנחנו
 לך.

(14) טע

ואחז"ל בזכות אמונה צגאלו אבותינו ממצרים
 ובזכות אמונה עתידין להגאל, וכך גם האתחלתא
 דגאולה היא בזכות אמונה, שבני ישראל נאנחו מתוך
 אמונה שהקב"ה מקבל אנחתם. כהסיפור מהרה"ק
 ר' מרדכי מצ'דנובל שסיפר מרן אדמו"ר בב"א זי"ע,
 שפ"א ישב בשולחנו יהודי שמעשיו לא היו מהוגנים
 ונאנח מאד. ואמר הר"מ זי"ע, יהודי שאינו מאמין
 שכאשר הוא נאנח לפני השי"ת, הקב"ה מקבל אנחתו
 כמה מגושם שהוא, הריהו ג"כ אפיקורס. ובזכות
 האמונה שמתוכה ויאנחו בני ישראל היתה האתחלתא
 דגאולה.

(16)

(15) ק שנהגה

ומשה היה רועה את צאן יתרו וכו'
 ויבא אל הר האלקים חורבה
 וירא מלאך ה' אליו מתוך הסנה וכו'
 והסנה איננו אבל וכו' ויקרא אליו
 אלקים מתוך הסנה ויאמר משה משה
 ויאמר הנני (ג, 6-7). הנה יש להצנין דלכאורה
 לא מצינו שהמורה יספר בלשון מדרגות זכה
 משה רבינו שידבר אליו ה' והוא יהיה רבן
 של ישראל והשלים להוציא בני"י ממצרים,
 ולדרכא הסורה מספר שגדל צבית פרעה
 כדכתיב (ג) ויגדל הילד ומצואהו לצת פרעה,
 והאין זכה לכל זה.

הנשמה. וכמו שאנו מזכירים בהגדה, לפיכך אנחנו
 חייבים להודות וכו' הוציאנו מעבדות לחירות מיגון
 לשמחה מאבל ליום טוב מאפלה לאור גדול משיעבוד
 לגאולה, שהם ה' עיני גאולה. כי בגלות מצרים
 סבל כל אחד מבני"י בצורה אחרת, הרוב עבדו עבודת
 פרך ויצי"מ שלהם היתה פשוט יציאה מעבדות
 לחירות, והיו כדוגמת שבט לוי שאמנם לא עבדו
 ממש אך גם הם סבלו מהגלות ואצלם היה יצי"מ
 שהוציאנו מיגון לשמחה, והיו כאלו שאצלם היה
 בבחי' מאבל ליום טוב או מאפלה לאור גדול
 ומשיעבוד לגאולה. כי שונה היתה גלות מצרים
 משאר הגלויות בה היו משועבדים תחת הרוח של
 המצריים, ושאר הגלויות לא היו בחי' שיעבוד
 לאומות שגלו אצלם רק שהם היו יותר תוקים מעם
 ישראל ועשו להם צרות, ובמצרים היו כמאמר חז"ל
 (כעובר במעי אמו, ובכלל יצי"מ היה משיעבוד
 לגאולה לחירות עולם.

וכאמור האתחלתא דגאולה היתה כאשר כל
 חלקי הנשמה נאנחו לפני השי"ת, שאז וידע אלקים
 וחזרה שוב הדבקות בין הקב"ה לישראל, בעוד שעד
 עתה היו כאמת מנותקים מהשי"ת בתכלית ההסתר,
 וע"י הד' לשונות של אתערותא דלתתא נתעוררו
 ד' הלשונות של גאולה באתערותא דלעילא. ועד"ו
 מצינו גם בנס פורים, בשיא השכות הגלות כאשר
 נגזר להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, הישועה
 התחילה ביוזעק זעקה גדולה ומרה, לא היה בחי'
 תפלה אלא רק זעקה שזעזעה עליונים ותחתונים,
 והיא שעוררה את הגאולה, שאחרי שכבר נכתב
 ונחתם אז בטבעת המלך מלכו של עולם נמשכה
 הגאולה עד אשר ונהפוך הוא וגו'.

וזאת מלמדת לנו התוה"ק תורת חיים בפרשה
 זו בנוגע לגלות הכלל ולגלות הפרט. כל ענין הגלות
 הוא מה שיהודי מרגיש שהוא מנותק לגמרי מהשי"ת,
 ועד שאינו מסוגל אפילו להוציא אנחה לפניו ית',
 וכאשר הקב"ה עוזר לו והוא כבר יכול להתאנח
 אז היא כבר האתחלתא דגאולה ממנה נפתחים לפניו
 שערי הגאולה. וכנגד ד' הלשונות של אנחה מצינו
 שהתפלל דוד המלך ע"ה ד' בקשות (תהלים יג) עד
 אנה ה' תשכחני נצח, עד אנה תסתיר את פניך
 ממני, עד אנה אשיח עצות בנפשי יגון בלבבי יומם,
 עד אנה ירום אויבי עלי, שנה עיקר הגלות כאשר
 נדמה ליהודי שתשכחני נצח ותסתיר את פניך ממני,
 שמרגיש שהוא רחוק כ"כ ומנותק ממקור חיותו
 מהבורא ית'. בכחו של יהודי להתגבר על כל יסורי
 הגוף, אבל כשיחד עם זה יש לו יסורי נרו"נ דא
 קשיא מכולא. וכמ"ד בספה"ק עד"מ לבן המלך
 שנשבה וסובל יסורים וחרפת רעב, אך כאבו העיקרי
 אינו מהרעב והסבל אלא על מה שנתרחק מאביו
 המלך, שיודע הוא שאם היה ליד אביו המלך כלום
 חסר בבית המלך. וזו עומק אנחתו של איש יהודי,
 שהאנחה היא ביטוי לכאב לב חזק ששום דיבור אינו

(7)

(16)
ע

והז"ל אמרו לספור רק חשע וארבעים.
ותירך הרה"ג ר' חיים עוזר זצ"ל אב"ד
ווילנא, דכנראה דשיטת צבלי הו' דלכות
להתואר של גברא רבה צריך להיות אדם
שאינו סובל כשיש צער ליהודי אחר וזה
רואים במניעת מלקות מאחר משא"כ אצל
ספירת העומה.

אבל באמת מנינו דהתורה"ק מדבר אודות
משה ג' פעמים, כתוב (ג"א) ויהי
צימים ההם ויגדל משה וינא אל אחיו וירא
בסבלותם ופירש"י נתן עיניו ולצו להיות
מיצר עליהם. וכן איתא בתנחומא (שמות ט.)
וירא בסבלותם מהו וירא שהיה רואה וצוכה
בסבלותם ואומר חבל לי עליהם מי יוסן
מוחי עליכם שאין לך מלאכה קשה ממלאכה
הטיט והיה נותן כחיפיו ומסייע לכל אחד
ואחד מהן, לכך כתיב וירא בסבלותם. ועוד
להלן (פסוק י"ג) כתיב וינא ביום השני והנה
שני אנשים עברים נאים ויאמר לרשע למה
תכה רעך, ועוד מנינו להלן (פסוק י"ז) ויצואו
הרועים ויגרשום ויקם משה וישיען וישק
את לאנס.

ולבאורח הנד השוה של ג' עינים אלו
הו' שצולט מדוחיו הטורחות
של משה רבינו שלא יוכל לשאת ולראות אף
שאדם סובל, וצודאי היה לדיק ות"ח גדול
אלא נראה דהתורה"ק רואה להדגיש דעם כל
זה לא די להיות מנהיג ישראל אלא צריך
המעשה של נושא בעול עם הזולת ולמנוע
צער ממנו ולמסור נפשו על זה כמו שרואין
ממה שעשה משה רבינו (ועי' בדבריו לקמן סוף
פר' פינחס).

ועי' מבנות (כ"ג) אמר רבא כמה טפשי
שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה
ולא קיימי מקמי גברא רבה דאלו בס"ת
כתיב ארבעים יכנו ואמו רבנו בנרו חדא.
ומקשים העולם דלמה לא אמר רבא זאת
על דרשת תו"ל (במו"כ פר' אמור ועי' חו"ס'
מנחות ר"ש ס"ה) דכתיב תספרו חמישים יום

8